

Otázka zní, kde je teď „normální stát“

ROZHOVOR S Tomášem Richterem o investicích do justice, šnorchlování na Seychelách a jednom obscénním rozdílu

„Problémem této země je, že se **zcela nepokrytě dostala do fáze kleptokracie**,“ napsal nedávno. Stejně ostře mluví expert na insolvenční právo i o zdejší právnické akademii.

TOMÁŠ NĚMEČEK

LN Švýcaři obžalovali bývalé privatizátory mosteckých dolů z prání špinavých peněz. Zmrazili jim na účtech 12 miliard korun – ale o tyto peníze se český stát nehlásí, jako by mu nechyběly. Co si o tom myslíte?

Že už nad tím ani nikdo nežasne. Jsem rád, že se práce českého státního zastupitelství i policie „outsoucovala“ na švýcarskou prokuraturu a federální kriminální službu FCP. A vůbec se Švýcarům nedívím, pokud se nepouštěli do hlubší spolupráce s českou stranou. Poté, co to při vyšetřování zakázky na nákup pandurů zkusili Rakušané a vzápětí uniklo jméno utajovaného svědka, by museli být blázni.

LN Když jste jako právník začínal psát do novin, politice jste se vyhýbal. Dnes o ní píšete čím dál skeptičtěji; proč myslíte, že se situace zhoršuje?

Mám na to hypotézu. Po kuponové privatizaci byly předmětem útoku v 90. letech soukromé podniky, které v té době ještě rozptýlení akcionáři nekontrolovali. Dnes už by to nebylo vůbec tak snadné, nestátní soukromí vlastníci svůj majetek brání (což ale úplně nejde v bankrotech, kdy do hry vstupují soudci a insolvenční správci). Takže zbývají veřejné rozpočty jako snadná kořist. To politiku devastuje.

A ještě něco. Když si promítnete politiku řeckému z roku 1996, byla to sestava, která pořád měla porevoluční étos veřejné služby. Jasně: nesdíleli ho všichni, kdesi už se plnilo tajné konto ODS, Zeman jel do Bamberku... Někdy v té době jsem se bavil s anglickým kolegou, který zvažoval, kde se s rodinou usadí. Měl za manželku Řekyni, mluvil slušně řecky – a přesto nechtěl do Řecka. Říkal mi, že tam člověk bez úplatku nedostane ani řidičák. Tehdy mi to přišlo neuvěřitelné. A vidíte, letos už jsme si mohli přecíst, jak na pražském magistrátu policie pozatýkala 14 z 18 inspektorů autoškoly.

LN Koho vlastně volíte?

Nemám koho volit. Začínal jsem – jako spousta mých vrstevníků – ve dvaceti coby přesvědčený pravicový liberál. Po dvaceti letech česká „pravice“ dosáhla toho, že loni jsem volil zelené. Kdyby mi to někdo v roce 1989 řekl, nevěřil bych.

LN Myslíte, že oproti srovnatelným zemím se situace zhoršuje?

To je samozřejmě otázka: kde je dnes vlastně ta „normální země“? Když vidíte obří skandál v Rakousku, kde vyšetřují pět ministrů bývalé vlády... Přesto myslím, že civilizované státy odlišuje jeden rys, a tím je fungující soudnictví.

Menší vliv, než si lidé myslí

LN Když se podíváte na Nejvyšší správní soud nebo Ústavní soud, jsme na tom tak zle?

Nejvyšší správní soud vznikl na zelené louce, a pak étos moderní instituce, kde funguje meritokracie, oceňování výkonů. Ústavní soud – kdyby už nic jiného – má výhodu v tom, že jeho soudci jsou jmenováni na deset let, a pokud se mezi ně dostane někdo, kdo tam nepatří, jeho mandát časem skončí.

Ale přesnějším obrazem justice je spíš Nejvyšší soud. Můžete sem nastoupit v 38 letech – takové případy se dějí – a strávit tu dalších bezmála čtyřicet let. Víte, kolik je to volebních období? A vezměte si jen takovou maličkost: tato instituce tvoří velkou sumu práva, prakticky srovnatelnou s parlamentem, a přitom dodnes nezavedla tak elementární věc jako číslování odstavců v rozhodnutích. Asi jako kdyby parlament v zákoně úplně vynechal paragrafy.

Když mi říkali, že bez úplatků nedostanete v Řecku řidičák, nevěřil jsem. A vidíte, letos jsme mohli číst, jak policie v Praze pozatýkala 14 z 18 inspektorů autoškoly.

FOTO LN - TOMÁŠ KRIST

LN A tento soud bude mít klíčový vliv na interpretaci právě přijímaného občanského zákoníku.

Akademický výzkum ve světě celkem přesvědčivě ukazuje, že co je napsáno ve sbírce zákonů, není zdaleka tak důležité jako aplikační praxe soudů.

Každá změna má své transakční náklady. A skoro bych řekl, že kdybychom jejich zlomek investovali do toho, aby na Nejvyšším soudu vznikly tři čtyři špičkové senáty pro civilní právo, bylo by to efektivnější než přepsat celé zákoníky.

LN Jsme ale v situaci, kdy už jsou nové kodexy občanského a obchodního práva víceméně hotové. Je lepší je přijmout?

Myslím, že ano. Jen říkám, že samotný text zákona má menší vliv, než si lidé myslí.

LN Jak byste řešil problém s anonymními akciemi, na něž se kalice zasekla?

Nemám koho volit. Po dvaceti letech česká „pravice“ dosáhla toho, že loni jsem volil zelené. Kdyby mi to někdo řekl v roce 1989, nevěřím.

Pokud vím, ministr Pospíšil už řešení oznámil: akcie na majitele budou moci být jen v elektronické – a tedy kontrolovatelné – podobě, nebo musí být uloženy u nějakého regulovaného subjektu. Takže anonymita u českých společnostech zmizí. To ale vyřeší jen malou část problému, protože společnost může být registrovaná v zahraničí.

LN Tím jsme zpátky u mosteckých dolů, které dlouho vlastnila skupina s neznámými vlastníky, jimiž podle Švýcarů byli sami manažeři. Co se s tím dá udělat?

Buď může nastat celoplanetární sblížování, kdy neprůhledné společnosti budou zakázány všude, což asi není pravděpodobné. Nebo je vyloučíte ze soutěží ve veřejném sektoru, pokud svou strukturu nerozkryjí.

LN Ale za nimi může být další neprůhledná schránka a za ní další.

Až se nakonec dostanete k *ultimate beneficial owner*, konečnému příjemci, což je pojem, který teď ne-

dávno zpopularizoval Martin Roman. Není lehké se k nim dostat, ale musí se to zkoušet. Když se v Německu udělují například vysílací licence, příslušný orgán má k dispozici pravomoci tajně služby, aby prověřil konečného příjemce. A je jen věcí nákladů, pro jaké zakázky si u nás nastavíme, že Národní bezpečnostní úřad nebo BIS nebo rozvědká budou šnorchlovat na Seychelách a hledat, který Krejčíř co ovládá.

Jen je na tom bohužel frustrující, že k těmto krycím strukturám tak aktivně a masivně pomáhají kolegové z řad tuzemských právníků.

Jak jsem se mylil v insolvenci

LN Napsal jste před pár lety zásadní kritiku způsobu, jakým se tvoří české zákony: náhodně, bez koncepce, technicky špatně... Jak jste na to šli v týmu, který připravil insolvenční zákon?

Ale to byl chaos – naprostý! Když se v letech 2002 až 2003 začala dělat koncepce, nikdo neměl dostatečně načtenou zahraniční teorii; mě nevyslýchali. Vznikl první návrh, pak druhý, iniciovaný Americkou obchodní komorou, a jakžtakž se oba směstnaly do jednoho zákona. Ale s velkými nedostatky.

LN A jak se podle vás výsledek osvědčuje?

Neustále přicházíme na to, co všechno mohlo být jinak: například že zvláštní insolvenční správci, kteří mají na starosti velké podniky nebo banky, by měli mít bezpečnostní prověrku. Ani by to nebylo nákladné, v republice je jich kolem pětadvaceti.

Víte, co je zajímavé? Na reálné fungování zákona se letos dotazníky ptalo i ministerstvo spravedlnosti. Mimo jiné obeslalo zdejší čtyři právnické fakulty. Hájedte, kolik poslaly připomínek.

LN Nevím, asi dost.

Nula. Buď dotaz nedorazil ke správným lidem, anebo – horší možnost – se na čtyřech fakultách, které si stát platí, nezabývá nikdo zkoumáním a vyhodnocováním fungování zákonů. A to jsme v roce 2011 a mluvíme o insolvenčním právu, nejdůležitějším ekonomickém zákonu pro časy krize.

LN No dobře, a co zjistili vaši doktorandi na Institutu ekonomických studií?

Loni jeden náš slovenský student udělal úžasný výzkum, který nedokázalo provést ani slovenské ministerstvo spravedlnosti. Prošel si všechny jejich *Obchodné vestníky* – na Slovensku nemají online insolvenční rejstřík jako u nás – a prozkoumal všechny tamní reorganizace (*pozn. red.: druh úpadku, při kterém správce dál udržuje podnik v plném chodu*). Za pět let účinnosti jejich zákona jich bylo asi 160: jak dlouho trvají, co se v nich dělo, kolikrát byli vyměněni správci... Příznačný byl jeden detail – oběslal všechny reorganizační správce, ale odpověděla mu jen asi tři procenta. Bohužel o jeho práci málokdo na Slovensku ví, protože ji napsal v angličtině a dodnes ji nevadal slovensky.

Jiný student udělal případovou studii k reorganizaci podniku Kordárna. Spočítal mimo jiné náklady na konzultační služby, které Kordárna během procesu zaplatila – to je dnes v Americe velké téma, náklady podniků v procesu bankrotu se tam vymykly z rozumných mezí.

LN Sám jste si mohl vyzkoušet insolvenční zákon v praxi, když jste zastupoval Českou spořitelnu ve známém konkurzu textilní továrny OP Prostějov. Co jste zjistil?

Ano, další ukázka na téma *Jak jsem se mylil v insolvenčním právu*. Nezvládli jsme dobře upravit způsob, jakým se rozhoduje o hlasovacích právech velkých věřitelů.

Proto se mohlo v OP Prostějov stát, že brněnský krajský soudce Jan Kozák odňal hlasovací práva České spořitelně, která reprezentovala 80 procent pohledávek. Bez možnosti opravného prostředku, bez regulérního slyšení, bez možnosti písemné repliky...

LN Vy jste se přece nápravy domohli.

Až ústavní stížností. Hrozně na tom je, že když zrovna nejste největší banka v zemi s masivním rozpočtem na právní služby, nemáte šanci se ubránit.

Spořitelna si najala dvě nejdražší advokátní kanceláře v Praze, které na tom rok intenzivně pracovaly – to musely být desítky milionů korun za právní palmáře – a případ ještě vůbec není hotov, jen se podařilo odvrátit nejbrutálnější útok.

Kdyby to byl malý podnikatel, který si může dovolit maximálně

stovky tisíc za advokáta, je po něm jak po myši.

LN Je pro advokáta výhoda, když byl u psaní důležitého zákona a může říkat „mysleli jsme to tak a tak“? Zvyšuje to jeho cenu?

Kdyby situaci v OP Prostějov nečelila spořitelna, ale malý podnikatel, který nemá miliony na advokáty, je po něm jak po myši

Zcela nepochybně. Řada z nich to také aktivně inzeruje.

Uprmně řečeno, zas takový problém v tom nevidím: ti lidé seděli desítky a stovky hodin zadarmo v rekodifikační komisi, ačkoli by to měl zařídít stát se svým odborným aparátem. Větší etický problém vidím v propojování akademické a advokátské práce.

LN V čem konkrétně?

Podívejte se, akademik Viktor Knapp prohlašoval, že advokát má „povinnost udělat za klienta jakýkoli argument, který mu může alespoň trochu pomoci a není úplně imbecilní“. Ale takové řešení se často neshoduje s tím, jak byste problém vyřešil nad čistým papírem jako akademik.

Tím se však tady nikdo netrápí. Běžně se pak stává, že do odborného časopisu autoři pošlou článek, který je výsledkem jejich poradenské činnosti, za niž dostali zaplacení.

LN Nemají ho tedy raději psát vůbec?

Ne, to neříkám. Ale ve Spojených státech by museli povinně uvádět, že jde o výsledek práce pro klienta XY. Ale obávám se, že v redakcích českých časopisů by spíš zmínku o XY vyškrtlí, protože by ji považovali za reklamu.

Chápu, že učitelé na právnických fakultách se živí praxí, protože chtějí určitý životní standard. V Americe ale vysoké školy fungují tak, že odměňování se odvozuje od toho, kolik by si vydělali ve svém oboru v soukromém sektoru. Proto učitelé práva, informačních technologií a podobných snadno zpeněžitelných oborů berou víc než ti, kdo učí Homéra. Což má logiku: prací v akademické sféře dá-

váte najevo, že vaší prioritou nejsou peníze, ale ten rozdíl v nákladech ušlých příležitostmi nesmí být obscénní.

Jinak budete mít na právnických fakultách hodně lidí ze dvou kategorií: zoufalci a ti, kdo v etických konfliktech selžou.

Přece neuteču do Bratislavy

LN Proč jste stáhl žádost o docenturu v Brně?

Protože mě znechutily dva roky čekání.

LN Co se dělo?

Právě že nic. Podal jsem habilitační návrh, po měsíci jsem dostal potvrzující dopis... a pak dva roky nic. Přitom průměrná délka habilitačního řízení na brněnské fakultě je zhruba devět měsíců.

Dostával jsem neoficiální náznaky, že nejsem učitel. Vysvětloval jsem, že přece osm let učím na pražském Institutu ekonomických studií FSV UK. A do toho přišla nabídka z nizozemské univerzity, tak jsem habilitaci stáhl.

LN Neuvažoval jste o tom, že byste si zajel udělat docenturu do Bratislavy?

To je absurdní. Jsem profesorem v Holandsku, přece se nebudu habilitovat na Slovensku.

LN Jsou akademici, kteří to udělali, třeba bývalý poslanec ČSSD Zdeněk Koudelka.

Nebo bývalý plzeňský děkan Kindl. A chtěl byste být v takové společnosti? Nechtěl. Já taky ne. Nebudu nikam utíkat. Až budu mít další vhodnou práci, nejspíš druhé vydání monografie o insolvenčním právu, zase ji někam pošlu.

Životopis

Tomáš Richter se narodil 1. ledna 1971 ve Zlíně. Studoval práva v Brně a v Praze, získal titul LL.M. na Středoevropské univerzitě v Budapešti. Pracoval v kanceláři Allen & Overy, od roku 2005 v Clifford Chance. Přednáší na IES FSV UK, od letoška je profesorem na nizozemské Radboud University. Zabývá se bankrotu, jeho kniha *Insolvenční právo* získala v roce 2008 druhou cenu mezi evropskými teoretiky tohoto oboru. Je ženatý, má dceru.